

LUULE VÕI VABADUS POETRY OR FREEDOM

Performatiivne luuleõhtu
Performative poetry evening

km Skulptuuri
Võru 2015

Performatiivsed luuleõhtud „Luule või vabadus“ toimuvad Võrus Kilo-
meeter Skulptuuri festivalil 4., 5., 18. ja 19. juulil 2015. aastal.
Luuleõhtute korraldamist on ajendanud kaks Võruga seotud tegevus-
liini. Esiteks, Lydia Koidula, kes noore luuletajana sõandas saata oma
luulekogu „Emajõe ööbik“ Võrru Friedrich Reinhold Kreutzwaldile ar-
vustamiseks. Lauluisa ja Koidula 7 aastat kestnud kirjavahetus algas
1867. aastal, Koidula oli siis 23-aastane, Kreutzwald 63. Koidula luule-
produktioon on andnud eestlastele tänaseni olulised tekstid, nagu „Mu
isamaa on minu arm!“, „Sind surmani!“, „Puhtad pihud“, „Teretus“ jpt.
Teine oluline aspekt on see, et Võru noored ei kartnud 1987. aastal
võtta enda peale Eesti iseseisvumisliikumist. Lisaks Vabadussõjas lan-
genud sõjameeste haudade taastamisele Võru kalmistul, korraldati mit-
mesuguseid vastupanuaktsioone. Üks lihtne, kuid samas emotsionaalne
väljaastumine toimus Kreutzwaldi pargis Lauluisa mälestussamba
jalamil, kus Vaba-Sõltumatu Noortekolonn Nr. 1 korraldas Lydia Koi-
dula sünnipäeva puhul 24. detsembril 1987. aastal Koidula luuleõhtu.
Juulis 2015 püütakse taastada Kreutzwaldi kuju juures luulelugemise
situatsioon, mida saadab raamatuke Koidula isamaaliste luuletuste-
ga. Küllap tajume isamaaluulet tänapäeval vabade eestlastena vabas
ühiskonnas pisut teistmoodi kui eesti inimesed ärkamisajal 1860ndatel
aastatel või 1980ndate teisel poolel. Aga kuidas?

The performative poetry evenings *Poetry or Freedom* will take place as
part of the Kilometre of Sculpture exhibition in Võru on 4, 5, 18 and 19
July in 2015.

The poetry evenings were inspired by two Võru-related lines of activity.
First, Lydia Koidula, who as a young poet dared send her poetry collec-
tion *The Emajõe Nightingale* to Friedrich Reinhold Kreutzwald in Võru
to be reviewed. The correspondence between Kreutzwald and Koidula
started in 1867 and lasted seven years. Koidula was 23 and Kreutzwald
63. Many of Koidula's poems are still significant for Estonians today;
for example, My Fatherland Is My Beloved!, Thine Till Death!, Pure Palms,
Greeting, etc.

The second important input comes from the fact that the young people
of Võru were not afraid in 1987 of initiating the freedom movement in
Estonia. Besides restoring the graves of soldiers killed in the War of Inde-
pendence (1918–1920) in Võru cemetery, various resistance actions were
organised. A simple but emotional event took place in Kreutzwald park
at the foot of his monument, where on the occasion of Lydia Koidula's
birthday, the Free-Independent Youth Column No. 1 organised a poetry
evening on 24 December 1987.

In July 2015, this poetry reading event will be re-enacted at Kreutzwald's
statue, and a booklet of Koidula's patriotic poems will be published. Today,
as free people in a free society, we probably perceive patriotic poetry a bit
differently than the Estonians during the Awakening period in the 1860s
or in the second half of the 1980s. But how?

Emale
To my mother

Koostaja Compiler: Liina Siib
Tõlkijad Translators: Elo-Hanna Seljamaa, Guntis Šmidchens,
Tiina Randviir
Keeletoimetajad Language editors: Elo-Hanna Seljamaa, Richard Adang,
Michael Haagensen
Fotod Photos: Eesti Kultuurilooline Arhiiv, Dr. Fr. R. Kreuzwaldi
Memoriaalmuuseum, Eesti Ajaloomuuseum, Eesti Rahva Muuseum,
erakogud, Ants Pindis, Liina Siib
Trükikoda Printed at: Quick Print

Palju tänu Many thanks: Kaja Tullus, Aimi Hollo, Jana Huul, Merit Süving,
Arthur Ruusmaa, Silvi Jansons, Agur Seim, Aino Raudvassar,
Valdur Raudvassar, Astrid Hurt, Tiia Haug, Kätlin Hoop, Vaike Kupp,
Rainer Kuuba, Andreas Nilsson, Michael Haagensen, Siim Preimann,
Mari Volens, Elo-Hanna Seljamaa, Guntis Šmidchens, Irma Pilt,
Alar Madisson, Ants Pindis, Dr. Fr. R. Kreuzwaldi Memoriaalmuuseum,
Võrumaa Muuseum, Vana-Võromaa Kultuurikoda, Võru Kannel,
Võru Draamastuudio, Võru Instituut, Kilomeeter Skulptuuri,
Eesti Kultuurkapital, Eesti Kunstnike Liit

Eriiline tänu: kõik esinejad ja osalejad
Special thanks: all performers and participants

Esikaanel: Võrus, 21. novembril 1987. Vastloodud Noorte Restauraatorite Klubi «OTTO» liikmed alustavad räämas Fr. R. Kreuzwaldi pargi korrastamist. Restau-reerimiseks ära viidud Kreuzwaldi kuju postamendil seisab Ain Saar. Võimude vas-tuseis omaalgatusel on surunud noored opositsiooni valitseva režiimiga, mistõttu klubi ei registreerita. Otsustatakse moodustada mitteformaalne organisatsioon, mil-le nimeks saab Vaba-Sõltumatu Noortekolonni Nr. 1. Foto Ants Pindis.

Front cover: In Võru on 21 November 1987. Members of the recently founded Club of Young Restorers «OTTO» begin to tidy up the wild and messy Fr. R. Kreuzwald park. Ain Saar is standing on the pedestal of Kreuzwald's statue that has been taken away for restoration. The opposition of the authorities to the initiative has forced the young people into conflict with the ruling regime, and the Club cannot be registered. The youth decide to establish a non-formal organisation, calling it the Free-Independent Youth Column No. 1. Photo Ants Pindis.

Tagakaanel: Võrus, 1926. aastal. Kreuzwaldi mälestussamba paigaldamine Võru puiestikku Dr. Fr. R. Kreuzwaldi Mälestuse Jäädvustamise Seltsi eestvedamisel, skulptor Amandus Adamson. Foto J. Niilus.

Back cover: In Võru in 1926. Setting up Kreuzwald's statue on the initiative of the Society of Commemorating Dr. Fr. R. Kreuzwald, sculptor Amandus Adamson. Photo J. Niilus.

Sisukord
Contents

Lydia Koidula luuletused Lydia Koidula's poems:	
Teretus	5
Eesti laul	6
Üht eesti laulu	7
Mo isamaa on minu arm!	8
My Fatherland Is My Beloved!	9
Õige	10
Isamaast ikka!	11
Eesti muld ja eesti süda	12
Estonian Soil, Estonian Heart	13
Sind surmani!	14
Thine Till Death!	15
Kaebdus	16
Üksmeel	18
Isamaal	19
L. Koidula ja Fr. R. Kreuzwald teineteisele saadetud fotodest L. Koidula and Fr. R. Kreuzwald on photographs sent to each other	20
Fotod Photographs	21
Fr. R. Kreuzwaldi kommentaare L. Koidula luuletustele kogust „Emajõe ööbik“ Fr. R. Kreuzwald's comments on L. Koidula's poems in the collection <i>The Emajõe Nightingale</i>	29
Lydia Koidula luuletused Lydia Koidula's poems:	
Laulu kohus	30
The Court Of Song	31
Küll tahaks nad!	32
Enne surma – Eestimaale!	33
Puhtad pihud	34
Pure Palms	35
Ülesse unest!	36
Lydia Koidula mälestusõhtu Kreuzwaldi pargis 24. detsembril 1987 Lydia Koidula's commemoration evening in Kreuzwald park on 24 December 1987	40
Kronoloogia	46
Chronology	47
Bibliograafia Bibliography	48

TERETUS

Teid ma teretan, Eestimaa pojad,
Kellel kulmud kuumavad töös,
Kellel südamed rindades sojad,
Selginud sihid silmade ees!
Igavest' kaub põline põud,
Ilmub isamaal teie jõud:
Astuge ette!

Teid ma teretan, kes teie õigust
Lahti sõlminud valeda võöst,
Kes ep kohkudes kurja lõikust
Näinud sigivat kurjast tööst.
Tagane ära, valeda vaim!
Sirgu ja sigine, tõe taim!
Juhata jõudu!

Mehisel' meelele asuta koda,
Priiusel pühinend eestlaste muld!
Mulju sa mudasse tigateda oda,
Valgele tõuseja vaimu kuld!
Kohage, lehed, kodumaa puus!
Vana vägevus eestlaste suus –
Elusse ärka!

Sind aga, taeva vägede Jumal,
Kumardame, su laste koor.
Tule sa jõule võimatumal'
Ise appi, kus tegu noor.
Valguse vahiks kutsume sind;
Kojaks sinule Eesti pind.
Avita, Issand!

EESTI LAUL

Eesti laul, et kõla sa
Üle metsa, üle maa!
Tungi iga südamesse,
Ärata meid tegudel!
Mata maha vaimu nõdrust.
Kus on kuulda eesti keel,
Eesti laul, seal kõla sa
Üle metsa, üle maa!

Eesti laul, sa helise
Vaenla' kõrvu valjuste!
Olgu sinu kaunid healed
Hirmutajad temale!
Mõega kombel sisse tungi
Kahjunõudja südame!
Eesti laul, sa helise
Vaenla' kõrvu valjuste!

Eesti laul, oh tröösti sa
Haiget hinge armuga!
Hellaste taal' pane peale
Oma parandavat healt!
Kus on iial elu raskus
Südant haavand valusalt –
Eesti laul, seal vaigista
Haiget hinge armuga!

Eesti laul, truu pead sa,
Truu ja hele olema!
Nagu tuul ja päike tungib
Iga silma, südame',
Nõnda truu so healed kostku
Kaugel' piirist piirine!
Eesti laul, nii kõla sa
Üle metsa, üle maa!

ÜHT EESTI LAULU

Mo isamaalt kaugel, kus sündinud,
Kus armupisart ma valanud:
Siin lilled kannavad õilmeid ka –
Üht eesti laulu neil' laulan ma!

Mo isamaalt kaugel: seal kuumavad
Ka koidupilved, – kuis säravad!
Pääv lõunel läigib siin, õhtal ka –
Üht eesti laulu taal' laulan ma!

Mo isamaalt kaugel: siin lendavad
Ka linnud, pilved! Oh õnsad nad!
Teil pea kas näha ehk kodu ka?
Üht eesti laulu neil' laulan ma!

Laul, kuhu sa tõttad? – Kas teada mul?
Hing, hing, kus sa viibid? – Oh tean küll.
Mo Eestimaa, Eestimaa! Pääv ei öö
Laul, nutt ja mõte sealt tagane!

MO ISAMAA ON MINU ARM!

Mo isamaa on minu arm,
Kel südant annud ma,
Sull' laulan ma, mo ülem õnn,
Mo õitsev Eestimaa!
So valu südames mul keeb,
So õnn ja rõõm mind rõõmsaks teeb,
Mo isamaa!

Mo isamaa on minu arm,
Ei teda jäta ma,
Ja peaks sada surma ma
Seepärast surema!
Kas laimab võera kadedus,
Sa siiski elad südames,
Mo isamaa!

Mo isamaa on minu arm,
Ja tahan puhkada,
So rüppe heidan unele,
Mo püha Eestimaa!
So linnud und mull' laulavad,
Mo põrmust lilled õitsetad,
Mo isamaa!

MY FATHERLAND IS MY BELOVED!

My fatherland is my beloved
To whom I gave my heart,
I sing to you, my greatest joy,
My blooming Estonia!
Your sorrow boils within my heart,
I feel your happiness and joy,
My fatherland!

My fatherland is my beloved,
I will not forsake it,
And even if for this I must
Then die one hundred deaths!
When foreign envy slanders you,
You still live on within the heart,
My fatherland!

My fatherland is my beloved,
Here I would rest in peace,
Upon your lap I'll fall asleep,
My holy Estonia!
Your birds will sing me into sleep,
You will grow flowers on my grave,
My fatherland!

Translated from Estonian by Guntis Šmidchens

Juhi eesti rahva rändu,
Hoiu kokku eesti kändu,
Õige meel!
Pilve- meil ja tulesammas,
Lilleõhk ja mõegahammas
Käigu eel!

Laula, mürise ja õhku,
Õige sõna! puista põhku
Tuumasta!
Kas sa silitad ehk taud:
Liida ühte Eesti jaud
Kuumasta!

Nõnda, Taara tammik, tõuse
Õigeks eluks! kasva jõusse
Sedasi!
Eesti pisarad sull' kasteks,
Eesti vaim meil sammuaasteks –
Edasi!

Isamaa taa ikka jälle,
Kas sa muud ei mõista siis?
Kas sa muud ei tea laulda?
Vanaks ammu läind see viis?

Muud ei, jah, ma tea laulda:
Isamaa – uus igavest'!
Keeb see sõna minu rindus:
Hüüab puust ja õilmedest!

Sul jo pole õiget põhja –
Suur on sinu isamaa –
Kõige ilma tungib välja
Targa tundja armastus.

Süda, kuis sa ruttu tõused
 Kuumalt rindus tuksuma,
 Kui so nime suhu võtan,
 Püha Eesti isamaa!
 Head olen näind ja paha;
 Mõnda jõudsin kauta',
 Mõnda elus jätta maha –
 Sind ei iial unusta'!

Sinu rinnul olen hingand,
 Kui ma vaevalt astusin,
 Sinu õhku olen joonud,
 Kui ma rõõmust hõiskasin,
 Minu pisarad sa näinud,
 Minu mured kuulnud sa, –
 Eestimaa, mo tööd, mo laulu,
 Sull' neid tuln rääkima!

Oh ei jõua iial õõlda
 Ma, kuis täidad südame!
 Sinu põue tahan heita
 Ma kord viimse unele.
 Ema kombel kinni kata
 Lapse tuks'vat rinda sa:
 Eesti muld ja eesti süda –
 Kes neid jõuaks lahuta'!

My heart, how rapid is your pace,
 How you burn my beating breast
 When your name I say out loud,
 Estonia Holy fatherland!
 Both good and evil have I seen,
 Suffered a loss or two,
 Have turned my back on a few,
 Yet never forgotten you!

I have breathed on your chest
 While only hitting my stride;
 I have drunk your freshest air
 When cheering loud with joy;
 My tears you have seen,
 Heard my sorrows, weeping:
 Estonia, my work, my song
 To share with you I've come!

Never could I tell you
 How you fill my heart!
 Upon your lap I want to lie
 To sleep eternally.
 Cover me like a mother wraps
 Her baby's beating breast.
 Estonian soil, Estonian heart –
 Who could ever break them apart!

Translated from Estonian by Elo-Hanna Seljamaa

SIND SURMANI!

Sind surmani küll tahan
Ma kalliks pidada,
Mo õitsev Eesti rada,
Mo lehkav isamaa!
Mo Eesti vainud, jõed
Ja minu emakeel,
Teid kõrgeks kiita tahan
Ma surmatunnil veel!

Kuis, maa, nii hellast' kannad
So lapsi käte peal,
Neil' annad leiba, katet
Ja viimast aset veel!
Tõest', armsam on mull' hinga'
So põues, Maarjamaa,
Kui võeral piiril õnnes
Ja aus elada!

Kuis on so pojad vagad,
Nii vaprad, tugevad!
So tütreid, nagu lilled,
Nad õits'vad nägusad!
Ja sinu tuul ja päike
Sind õitsel hoiavad,
Ja kõrge kotka tiivad,
Kuis hellast' katavad!

Ja tihti siiski leian
So silmis pisarad? –
Mo Eestimaa, oh looda:
Ka ajad muudavad!
Meil' tulevased tunnid
Veel toovad kinnitust!
Käi kindlalt! Pea kõrgess'!
Aeg annab arutust!

THINE TILL DEATH!

Till death I want
To cherish you,
My blooming native path,
My fragrant fatherland!
Estonian pastures, rivers of mine,
My dearest mother tongue,
I want to sing praise to you
Till the day I die!

Dear earth, you gently carry
Your children in your arms,
You nurse them and give shelter,
A final resting place!
In truth, I'd rather sweetly sleep
In your soil, dear Mary's Land,
Than delight in joy,
Indulge in glory overseas.

Your sons so pious,
Brave and oh so very strong!
Your daughters pretty blossoms,
Blooming, beautiful!
Winds of the sky and the sun
Shall keep you flowering,
And the wings of the noble eagle
Shall gently shelter you!

And yet I often find
Tears welling in your eyes.
Estonia, my dearest, do continue to hope:
The times they shall change!
Hours yet to come
Shall vouch for what we know!
Walk firmly! Keep your head up high!
Time shall put all things right!

Translated from Estonian by Elo-Hanna Seljamaa

KAEBDUS

Kus on rahvas vaik ja vahva,
Kus on kõlisev ta keel?
Kus ka piinal palg ei kahva,
Vana voores valvab veel?
Kus veel laseb Vanemuine
Laulud tuulde lennata?
Kus on talvel süda suine? –
Tere, oh mu E e s t i m a a!

Eesti rada, lapse sammu
Hoidsid emakäe naal;
Eesti süda, teadsid ammu:
Soe sul üksi isamaal.
Oh kes südamega sallis,
Et te läinud lahkuma?
Nüüd sind nutan taga, kallis,
Kallis kauge Eestimaa.

Saajalaul mind saatis ruttu
Võõra rahva rannale,
Kus ei kodukeele nuttu,
Naeru tunne üksige;
Oma pesake küll pehme,
Lind ei enam aseta –
Armuke, mil jälle lähme
Kuju? – oh mu Eestimaa!

Kodukaasik, murumulda,
Emajõe vaikne vool!
Haljas hiis, kus Taara kulda
Varjab eesti poege hool!
Emapinna hiilgav ilu
Andis laule lõpmata:
Nüüd on põuel talvevilu –
Oh mu kadund Eestimaa.

Nutt siin lepikees liigub,
Kurbdus kõnnib kaasikus,
Võõral vainul samm siin kiigub,
Haavand põues agarus –
Oh mu vend, kui kodukõlin,
Kui veel hõiskab armuga
Sulle isanurme helin:
Hoiu kinni E e s t i m a a!

ÜKSMEEL

Eesti rahvas, Eestimaa,
Kuis mu meelest kallis sa!
Eesti vainud, Eesti metsad,
Eesti vennad, eesti keel:
Igavest' mull' armsaks jääte,
Hauas armastan teid veel!

Kuis, mu rahvas, jõuan ma
Lõbusalt sind tereta'?
Kas sull' rikkust, suurust soovin,
Et sind rikkaks tegevad?
Kas sull' hõlbus elu, vara
Tuge, kindlust annavad?

Ei ma hakka, Eestimaa,
Auruhead sull' soovima!
Tööta kättetulnud rikkus
Hukatuseks saajale,
Saiast palehigis saadud
Magusam on paluke.

Ühte aga tahan ma
Südamest sull' soovida.
Ü h t e m e e l t ! Oh eesti rahvas,
Seda nõua taga sa:
Iga rahva suurem kangus
Ühesmeeles juurdub ta.

Väike oled, Eestimaa,
Väike, minu rahvas sa:
Aga ülemat ei tunne
Mina maa peal kedagi,
Kui et ü h e s m e e l e s, õnnes
Tõuseksid sa alati!

Oh sest nõua, Eestimaa,
Ühesmeeles elada!
Kui ühtmeelt sa toeks paned,
Ei siis julge kostmata
Vaenlased ei seest, ei väljast,
Isamaa, sind hirmuta'!

ISAMAA!

Isamaa! Isamaa!
Süda, hõiska, helista!
Räägi, räägi alate
Tema ilust teistele!
Kõnele, kuis tema kaenlus
Hingata nii armas on!
Seleta, kuis valu näha
Tema eest so au ja õnn,
Kuis so ülem osa ta –
Isamaa! isamaa!

Isamaa! Isamaa!
Kuida võtad kõlada,
Kuldne sõna, väljalte
Põue pohja tagase!
Õue õhkus, taeva tähtis,
Õhtu ehas, hommikul –
Ikka tungib helisedes
Silma, kõrva kaudu sull'
Südamesse väega:
Isamaa! isamaa!

Isamaa! Isamaa!
Hoidku Arm sind hoolega!
Andku õ i g u s t heldeste
Vaga kaitsjaks sinule!
Tema varjul õnnepärgas,
Õitsev ema! hiilgades
Igavese noorus' ehtes
Seisa ikka meie ees,
Oma lapsi tereta, –
Isamaa! isamaa!

L. Koidula ja Fr. R. Kreutzwald teineteisele saadetud fotodest
L. Koidula and Fr. R. Kreutzwald on photographs sent to each other

Ühe eemal elava tuttava sundimine laskis mullu sui eesseeisvat talu-
tüdrukupilti elusse tõusta: neil aegadel ei oleks ma uneski arvanud,
et üks neist kujukestest ka Teie armsa silma alla pidi ulatama! Parajal
ajal loodan ma juurde pandud pildi ühe „tsiviliseeritud“ pildi vastu välja
lunastada võivat. (L. Koidula Fr. R. Kreutzwaldile, Tartus 4.03.1868).
A friend suggested I have this photograph taken last summer: at the time
I would never have thought that it will appear before your eyes! In due
course I hope to replace this picture with a 'civilised' one. (L. Koidula to
Fr. R. Kreutzwald, Tartu 4.03.1868)

Kallimat annet ei oleks Teie iial mulle võinud kinkida kui oma päike-
seteradest valmistatud pildi. ... Aga pilditegijale oleks laks käe peale
selle eest anda, et oma rumala värviga päikesetööd läinud solkima! Mis
jumal loonud ja tema elustav päike üles maalinud, seda ei tohi inimene
mingil viisil parandama minna. Kõige suuremad meistrid ei retušeeri
kunagi oma pilte, kes seda teeb, see näitab selle läbi, et ta üks käper-
daja on! ... Mõte ennast just selles ülikonnas maalida või fotografeerida
lasta – on originaalne ja tuletab mulle elavalt meelde Neff'i kuulsaid
talunaisterahvaid, mis otstarbeks Eestimaa kõige kaunimad aadlikud
proud ja preilid oma näod andsid ja kuhu juurde maalija hiljem mitme-
suguste paikade talurahva riided tegi. (Fr. R. Kreutzwald L. Koidulale,
Võrul 17.03.1868). You could never have sent me anything more precious
than your picture made of bits of sunshine. ... However, the photographer
deserves a slap on his hand because he meddled in the sun's work with
his silly colours! What God has created and His reviving sun painted, must
never not be corrected by human hand. The grandest masters do not re-
touch their pictures, and who does is no more than a poor amateur! ...
The idea to have oneself painted or photographed namely in this costume
is original and reminds me of Neff's famous peasant women, for which
purpose the most noble and beautiful ladies in Estonia offered their faces
and the painter then added peasant clothes from various regions. (Fr. R.
Kreutzwald to L. Koidula, Võru 17.03.1868)

Teie armas, armas päevapilt! Jah, see on seesama unustamata kallid
silmanägu, mida mullu sui ühe tuttava juures pisut väiksemas kujus
nägin, mis jala tunniks ajaks enda ette seisatas, et kadedus võõra pildi-
peremehe peale rinnus põlema süttis. Teie ei või eales teada, kui suurt
rõõmuehmatust mulle selle lootmata läkitamisega valmistasite! (L. Koi-
dula Fr. R. Kreutzwaldile, Tartus 29.03.1868). Your lovely, lovely picture!
Yes, this is the same unforgettable dear face that I saw last summer at
a friend's place in a smaller format. It halted my feet for an hour as envy
towards the owner of the picture flamed in my chest. You can never know
what immense joy you brought to me with this unexpected gift! (L. Koidula
to Fr. R. Kreutzwald, Tartu 29.03.1868)

Lydia Koidula. 1867. Foto J. Behse. Eesti Kultuurilooline Arhiiv.
Esimene foto, mille Lydia Koidula saatis Friedrich Reinhold Kreutzwaldile.
Lydia Koidula. 1867. Photo J. Behse. Estonian Cultural History Archives.
The first photograph that Lydia Koidula sent to Friedrich Reinhold Kreutzwald.

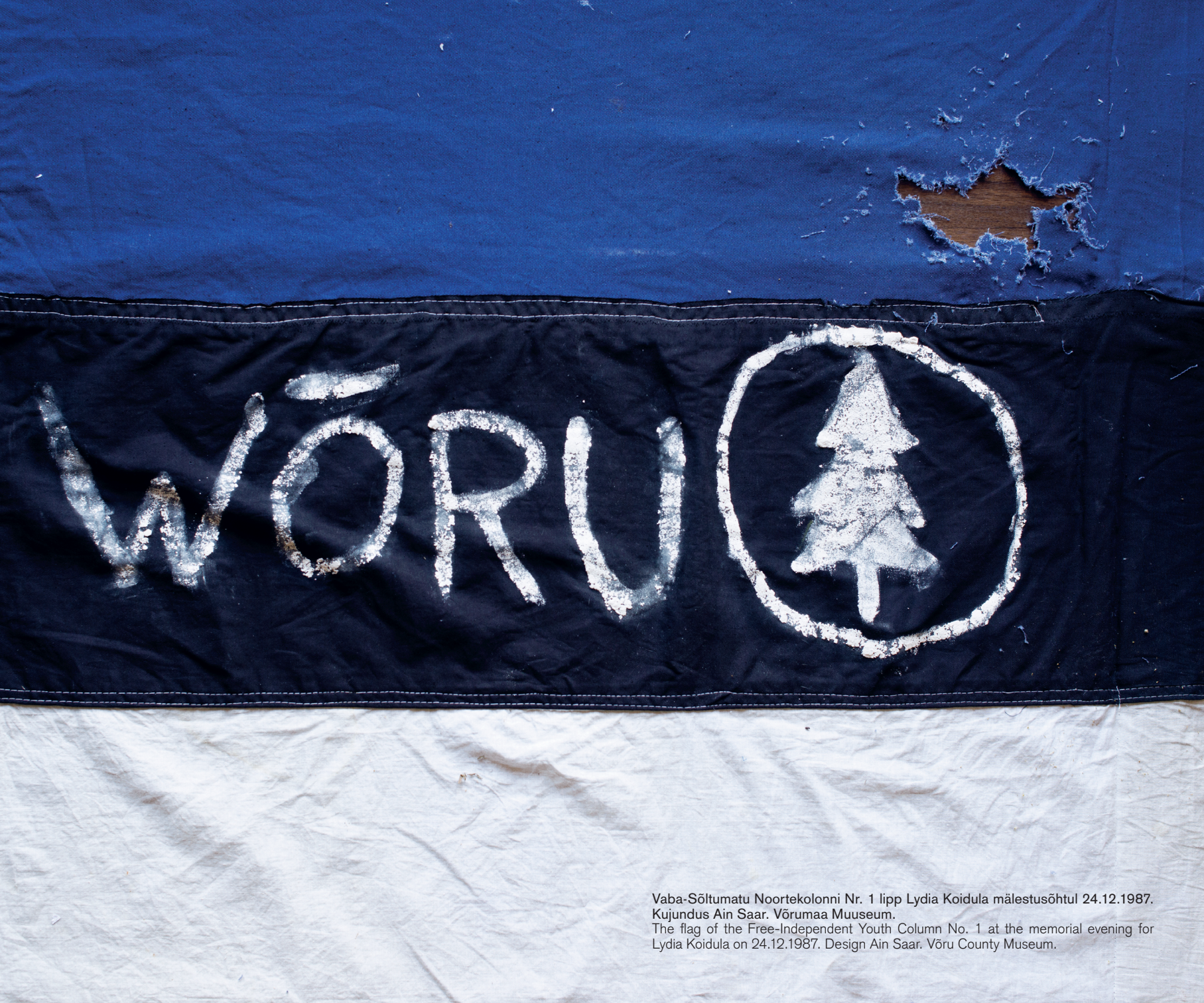

Friedrich Reinhold Kreutzwald. 1860ndate lõpp. Eesti Kultuurilooline Arhiiv.
Friedrich Reinhold Kreutzwald. End of 1860s. Estonian Cultural History Archives.

Lydia Koidula. 1869. Foto R. Sachker. Eesti Kultuurilooline Arhiiv.
Teine foto, mille Lydia Koidula saatis Kreutzwaldile: nn „tsiviliseeritud“ pilt.
Lydia Koidula. 1869. Photo R. Sachker. Estonian Cultural History Archives.
Another photo sent by Lydia Koidula to Kreutzwald, the so-called 'civilised' picture.

Seda nägu, armas isa, mis siin Teie kätte tuleb, ei kanna ma täna enam mitte, oh ei! (L. Koidula Fr. R. Kreutzwaldile. Tartus 17.10.1869).
The face, dear father, that you are seeing here, I am no longer wearing today, oh no! (L. Koidula to Fr. R. Kreutzwald. Tartu 17.10.1869).

Vaba-Sõltumatu Noortekolooni Nr. 1 lipp Lydia Koidula mälestusõhtul 24.12.1987.
Kujundus Ain Saar. Võrumaa Muuseum.
The flag of the Free-Independent Youth Column No. 1 at the memorial evening for
Lydia Koidula on 24.12.1987. Design Ain Saar. Võru County Museum.

Vabadussõjas langenute hauad ja mälestusmärk Võru kalmistul, mille taastamise eesotsas oli Vaba-Sõltumatu Noortekolonn Nr. 1. Monumendi püstitasid võrulased esmakordselt 1938. aastal. Nõukogude okupatsiooni ajal 1946. aastal lasti sammas õhku. Mälestussamba pidulik taasavamine toimus Võidupühal, 23. juunil 1988. aastal. Samba taastamist toetas moraalselt, füüsiliselt ja materiaalselt kohalik rahvas.

Graves of the soldiers killed in the War of Independence and a monument to them in Võru cemetery, which were restored on the initiative of the Free-Independent Youth Column No. 1. The monument was originally erected by the people of Võru in 1938. During the Soviet occupation in 1946 it was dynamited. The grand re-unveiling of the memorial took place on Victory Day, 23 June 1988. The restoration was morally, physically and materially supported by the local people.

Vaba-Sõltumatu Noortekolonna Nr. 1 kleps ja vormipluus. Võrumaa Muuseum. Sticker and uniform of the Free-Independent Column No. 1. Võru County Museum.

Eesti talunaine iseloomuliku peakattega ja kirjus seelikus.
Fr. R. Kreutzwaldi käsikirjast „Virumaa rahvarõivastest“. Tabel II. 1842. Eesti Rahva Muuseum.

An Estonian peasant woman with typical headgear and coloured skirt.
From Fr. R. Kreutzwald's manuscript *National Costumes of Viru County*. Table II. 1842.
Estonian National Museum.

Fr. R. Kreutzwaldi kommentaare L. Koidula luuletustele kogust „Emajõe ööbik“ (1867)

Fr. R. Kreutzwald's comments on L. Koidula's poems in the collection *The Emajõe Nightingale* (1867)

„Sind surmani“.

Esimeses stroofis on ainult lehkav sündsusetu ja viimases peab „kinitust“ asemel kinnitust seisma, muidu on kõik kena ja vormi poolest õige. (Fr.R.Kr. Võrul, jaanuari keskpaiku 1868, Kreutzwaldi ja Koidula kirjavahetus).

“Thine Till Death”

In the first strophe, only stinking [‘lehkav’] is improper, and there is a small spelling error in the last, otherwise everything is fine and the form is right. (Fr.R.Kr. Võru, mid-January 1868, Kreutzwald and Koidula's correspondence).

„Üht eesti laulu“.

Kui meie keeles peasõnu ka suure alguspookstaviga ei kirjutata, peaksime ometigi õiguse pärast kui vanal ajal roomlased, kreeklased jne. kõik isenimed suure pookstaviga kirjutama. Nüüd on Eestlane, Eesti keel jne. isenimed, kelle kandjad praegusel aastasajal teiste jalgadetalamise alt said lahti päästetud, mis õigust on meil tänapäev nende nime väikese pookstaviga alustada? – Mõtted siin laulus on otsast otsani laitmatud, aga nende avaldamine lendab mõnes kohas lodus tiibadel. ... Ma arvan, kui Teie seda laulukest mõne aja pärast uuesti käsile võtaksite, tohiks teie mõnda leida, mis tasumist ja silendamist tarvitab. (Fr.R.Kr. Võrul, 29.01.1868).

“An Estonian Song”.

In our language the nouns are not spelled with a capital letter, but we should write all proper names, as ancient Romans, Greeks and others, with a capital letter. Now Estonians, the Estonian language etc. are names whose bearers were this century finally freed from the oppression of others, so what right do we have today to start their name with a small letter? – Ideas in this song are impeccable throughout, but their expression occasionally flies on drooping wings. ... I think if you will take up this little song again after a while, you might find something worth adjusting. (Fr.R.Kr. Võru, 29 Jan. 1868).

„Mu isamaa on minu arm“.

Vaat, see on jälle üks kaunis lapsuke, kelle üle eideke uhke ja rõõmus tohib olla. Mõtted ja sõnad lendavad ühel võimul kui pääsukesed ilusal suvepäeval. Vanataat andku Teile aega ja jõudu, et meile edaspidi säherdusi luuletamise loomi võiksite kinkida! (Fr.R.Kr. Võrul, 29.01.1868). “My Fatherland Is My Beloved!”.

Well, this is a truly pretty baby, and the lady may feel proud and happy about it. Ideas and words fly together as swallows on a beautiful summer day. May the Heavenly Father grant you time and energy so you can give us more such poetic creatures in the future! (Fr.R.Kr. Võru, 29 Jan. 1868).

Nad taguvad su tüvi sisse talva,
 Mu Eestimaa! Ei lillelaulu luua,
 Mul enam sünni teretusi tuua
 Ei lindudele! Hüüa, sarv, ja valva!

Kui enne sa ei ehitanud halva:
 Kus nüüd nad rahvelu üdi juua,
 Su paleusi püüdvad võlla puua –
 Mu nõder luule, helise ja salva!

Miks värised, et väeti sa ja vaene?
 Kui sinus kiirgab tõsiduse loit,
 Siis sinu säde nagu ehalaene:

Tal taevast tärkab noore elu toit!
 Ei võida enam pimeduse paene –
 Vaid üle ilma lendab kõrge koit!

They are forcing a wedge into your trunk,
 Dear Estonia mine! No more flower songs,
 Sweet greetings to birds
 Am I to compose! Blow, my horn, and keep vigil!

If in the past you did not aim for evil,
 They now seek to suck marrow from the bones of your people,
 Condemn your virtues to the gallows:
 Ring and sting, my feeble verse!

Why this fear, this plaintive cry of poverty?
 If you exude earnestness,
 Your sparkle like a streak of dusk shall glow:

Heaven only feeds the budding life!
 Forces of darkness no longer triumph
 When the dawn so dignified flies across the orb!

Translated from Estonian by Elo-Hanna Seljamaa

KÜLL TAHAKS NAD!

Küll tahaks nad sind heita
End' jalgil', isamaa,
Ja sinu kaela otsa
Siis naerdes astuda.
Küll lustiga so haavu
Nad lahti lõhuksid,
Küll kis'des vanu vermeid
Nad rõõmust hõiskaksid.

Veel vaimusided kanged
On, mõegad teravad
So vaenlastel – raudmeeled,
Ja keeled libedad.
Sind aga hoiab kangelt
Truu käsi! Põlema
So keskel süütas küünalt –
Vaat – et ei kustu ta!

ENNE SURMA – EESTIMAALE!

Issand, surres jätan maha
Sinu hoolde isamaa –
Lahkuda ei süda taha
Raske hirmuohaga!
Piiravad su ümber paelu,
Taara pind, et jälle nad
Tagudes sull' kirstunaelu
Mullale sind matavad!

Ära lahku, ära lange,
Eesti ühendatud hulk!
Ühenduses oled kange!
Tõde sinu sõjapulk!
Vennad! Õed! Meie põrmus
Sirgugu teil tegevus!
Isamaale saagu sõrmus:
Lootus, arm ja usaldus!

Raske tegu maha rusus
Tugevamaid enne mind:
Nüüdki mina vaikses usus
Kuju lendan, väsind lind!
Hinge pisaratest sulle
Pärga püüdsin kududa:
Hõlmad lahti hoiu mulle,
Hinge ilu – Eestimaa!

Aga sinu aukrooni
Vaimusilmil aiman ma:
Kasvad, Eesti, soust sooni
Laste suguharuna!
Lahutades laiad tiivad
Üle ühendatud maa,
Sinu lahked tuuled viivad
Rahu kõigi lastela!

Mitte meie oma tasu
Ärgu sõlmigu meid nüüd:
Isamaa, kuid si n u kasu
Olgu meie elu püüd!

Mitte uhkuse ohi,
Mitte kiidetuste kõis:
Sulle saagu kalju põhi,
Sulle meie elu õis!

Kanged sambad kandku maja,
Vennad! Taganegu nõrk!
Isamaale mehi vaja,
Kellel vihaks võera võrk!

Ärgu iial kehitagu
Vale meie lipulla!
Puhtad pihud ehitagu
Sinu altart, isamaa!

Let us not be pushed
By profit that's our own:
Fatherland, may y o u r benefit
Give purpose to our life!

Not to yearn for pride,
To be shackled to praise:
May y o u be our sole rock,
The blossom of our life!

Let sturdy pillars carry the house,
Oh brothers! Let the feeble flee!
The fatherland requires men
Sickened by the stranger's snares!

Never ever should untruth
Rest on our flag!
Let pure palms only
Build your altar, dearest fatherland!

Translated from Estonian by Elo-Hanna Seljamaa

ÜLESSE UNEST!

Helinal hüüab koidiku tuul!
Lehed kaebavad kodumaa puul!
Juurika külge on kerve nad pann'd:
Ülesse unest, Eesti rand!

Vuhinal vuhab kullide parv!
Kuula, – eks hüüa püüdjate sarv?
Lääne ja ida poolt kogumas kõu:
Ülesse unest, eesti põu!

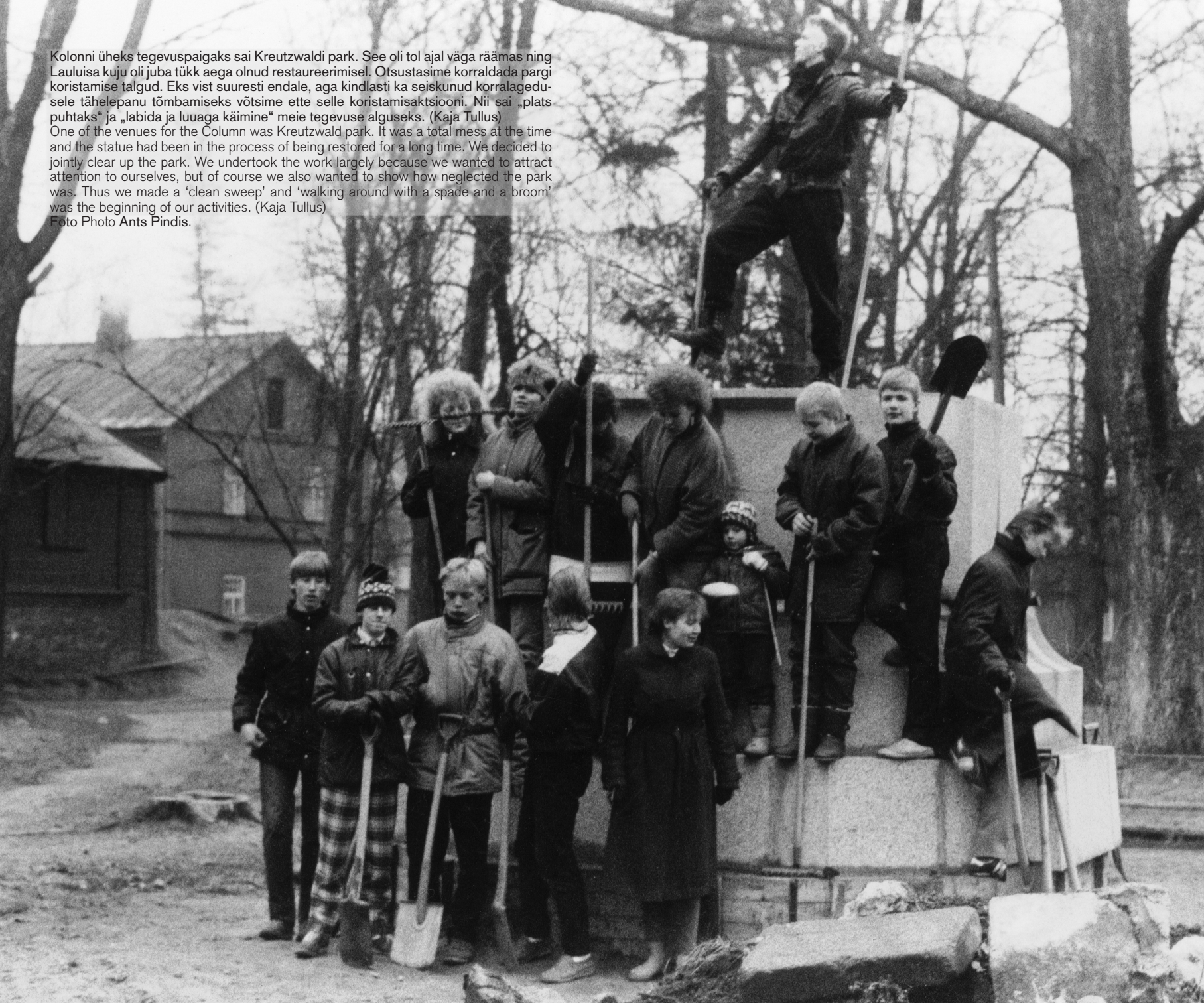
Ülesse! kuristik jalgade ees!
Ülesse, isamaa, nagu ük s mees!
Kas sind ei hädaoht ärata veel?
Tõtake! kodumaa käsi ja meel!

Isamaa vahid, mis vastavad nüüd?
«Tähtjasem tegu meil sääskede püüd!»
Värise hoope all, Taaramaa hiis –
K a e b a d a p ä r a s t k õ i k o s k a m e s i i s !

Kolonni üheks tegevuspaigaks sai Kreuzwaldi park. See oli tol ajal väga rämmas ning Lauluisa kuhu oli juba tükk aega olnud restaureerimisel. Otsustasime korraldada pargi koristamise talgud. Eks vist suuresti endale, aga kindlasti ka seisunud korralagedu-
sele tähelepanu tõmbamiseks võtsime ette selle koristamisaktsiooni. Nii sai „plats
puhtaks“ ja „labida ja luuaga käimine“ meie tegevuse alguseks. (Kaja Tullus)

One of the venues for the Column was Kreuzwald park. It was a total mess at the time
and the statue had been in the process of being restored for a long time. We decided to
jointly clear up the park. We undertook the work largely because we wanted to attract
attention to ourselves, but of course we also wanted to show how neglected the park
was. Thus we made a 'clean sweep' and 'walking around with a spade and a broom'
was the beginning of our activities. (Kaja Tullus)

Foto Photo Ants Pindis.

Lydia Koidula mälestusõhtu Kreutzwaldi pargis

24. detsembril 1987

Lydia Koidula's commemoration evening in Kreutzwald park
on 24 December 1987

KUTSE

Olete oodatud L. Koidula mälestusõhtule
mis toimub 24. detsembril 1987 Fr. R. Kreutzwaldi
mälestussamba juures kell 22.00
Tõrvikute valguses loeme luuletusi ja
meenutame ärkamisaja üht silmapaistvamat
luuletajat Lydia Koidulat. Laulame ja
mälestame teda oma austusega.

Vaba-Sõltumatu Noorte Kolonn
Nr. 1

INVITATION

You are welcome to L. Koidula's commemoration evening
taking place on 24 December 1987 at Fr. R. Kreutzwald's
monument at 22.00
We will read poems by torch light and
remember the outstanding poet of
the awakening period, Lydia Koidula. We will sing and
commemorate her with respect.

Free-Independent Youth Column
No. 1

Kolonna asutamiskoosolekul 20. detsembril 1987. a arutati ja otsustati
tähistada Koidula sünnipäeva Kreutzwaldi pargis. ... Volikogu liikme
Kaja Tulluse ülesandeks sai ürituse kirjandusliku osa ettevalmistamine.
Ta valis välja luuletused, mille sõnum oli isamaa-armastus ja vabadus,
ning leppis kokku esinejatega. Kaja õlule jäi veel ettekanne Lydia Koi-
dula eluloost. (Võru veri ei värise)

On the foundation meeting of the Column on 20 December 1987 we dis-
cussed and decided to mark Koidula's anniversary in Kreutzwald park. ...
The task of Kaja Tullus, member of the council, was to prepare the literary
part of the undertaking. She selected the poems with messages of patri-
otism and freedom, and found the performers. Kaja also had to prepare a
paper about Lydia Koidula's life. (Võru veri ei värise)

Esimene kolonni avalik üritus, kuhu olid inimesed palutud osalema,
oli Lydia Koidula mälestusõhtu Lauluisa pargis 24. detsembri õhtul
kell 22. Miks me otsustasime Lydia Koidulat niimoodi austada ja mee-
les pidada? Ma arvan, üheks põhjuseks oli see, et tal oli rөөm sündida
jõuluõhtul, tahtsime ühelt poolt avalikult tähistada jõulusid, mis tollal
oli veel tabu. Mäletan, et tol jõuluõhtul veel üks keskkooliõpetaja ajas
lapsi kiriku läve pealt tagasi ja ei lubanud neid kirikusse. Nii et ühelt
poolt oli see mälestusõhtu jõuluõhtu peale tähelepanu tõmbamine. Pä-
rast mälestusmiitingut käisimegi jõulude puhul kalmistul mälestamas
Vabadussõjas langenuid. Teiselt poolt Lydia Koidula luule on tänuväär-
ne, see sobis tollesse hetke päris hästi. Ühelt poolt oli ta Nõukogude
võimu poolt aktsepteeritud poetess, tema looming oli täiesti lubatud.
Samas saime välja valida tema luuletusi, mille sõnum oli isamaa-ar-
mastus ja vabadus. (Kaja Tullus, Rindelinn Võru)

The Column's first public event where people were invited to participate
was Lydia Koidula's commemoration evening in the park on 24 December
at 22.00. Why did we decide to remember and pay our respects to Lydia
Koidula like that? I think that one reason was the fact that she was lucky
to have been born on Christmas Eve, and we wished to openly celebrate
Christmas which was still a taboo back then. I remember how a teacher
stood at the church door and chased children away. So in a sense this
event was supposed to draw attention to Christmas as well. After the
commemoration meeting we went to the cemetery to remember the sol-
diers killed in the War of Independence. On the other hand, Lydia Koid-
ula's poetry is wonderful, and it perfectly suited this particular moment in
time. She was, after all, accepted by the Soviet authorities, her poems
were allowed. At the same time we were able to select poems talking
about love for one's fatherland and freedom. (Kaja Tullus, Rindelinn Võru)

Võru kultuurielu tõsisemat poolt märgivad 24. ja 26. detsember.
24. dets. korraldas Vaba-Sõltumatu Noorte Kolonn Nr. 1 Koidulale
pühendatud mälestusõhtu Fr. R. Kreutzwaldi mälestussamba jalamil.
Lehvis sini-must-valge lipp kirjaga „Võru“. Osavõtjaid võis hinnata 500
ümber. Sissearvamata on jäänud lugematud asjamehed, kes saabusid
nii mustade kui valgete Volgadega, partei-, komsomoli- ja muud komi-
teed. Millegipärast oli Tartust kohale saabunud ka tuletõrje. Kella poo-
le 11 paiku andis Ain Saar Jõuluvanana lõbusa etenduse parteiomitee
tribüünil. Õhtu lõpp oli tõsine. Keskööl süüdati küünlad Vabadussõjas
langenute kalmudel. Lühikese sõnavõtuga esines Raivo Paas. Osa-
võtjaid oli 80–100. ... 26. dets. toimus Kreutzwaldi pargis Võru Muin-
suskaitsel Klubi poolt korraldatud Lauluisa mälestusõhtu. (MRP-AEG
Infobülletään nr. 9. Jaanuar 1988)

The 24 and 26 December mark the more serious side of cultural life
in Võru. On 24 December the Free-Independent Youth Column No. 1
organised a commemoration evening dedicated to Koidula at the foot of
Fr. R. Kreutzwald's monument. A blue-black-white flag was flying with the
word Võru on it, and there were about 500 participants, excluding numer-
ous officials who arrived in black and white Volgas from party, Komsomol

Vaba-Sõltumatu Noortekolonn nr. 1 Kreutzwaldi pargis 24. veebruaril 1988.
Foto Ants Pindis.
Free-Independent Youth Column No. 1 in Kreutzwald park on 24 February 1988.
Photo Ants Pindis.

Paremal: Vaba-Sõltumatu Noortekolonn nr. 1 küüditamisohvrite mälestamis-
miitingul samas 25. märtsil 1988. aastal. Foto Ants Pindis.
On the right: Free-Independent Youth Column No. 1 at the Commemoration of those
deported to the Gulag in Kreutzwald park on 25 March 1988. Photo Ants Pindis.

and other committees. For some reason, a fire brigade had also arrived from Tartu. About 10.30 pm Ain Saar presented a jolly performance as Father Christmas on the party committee stand. The end of the evening was serious. At midnight candles were lit on the graves of soldiers killed in the War of Independence. Raivo Paas spoke briefly. Participants numbered 80–100. ... A memorial evening to Kreutzwald was organised by the Võru Heritage Conservation Club on 26 December in the park. (MRP-AEG Information bulletin No. 9, Jan. 1988)

Mälestusõhtut pidi juhtima Ain Saar, kellele vahetult enne üritust miilitsatöötajad järele tulid. Olime sellega ka arvestanud ja kokkuleppe kohaselt pidin mina juhtimise üle võtma. Ma juba loomu poolest pelgan avalikke ülesastumisi. Kartsin koledal kombel, mitte et minuga midagi juhtub, vaid et püha ürituse ära rikun. Osalt nii läkski. Mul ei tulnud jutt kuigi hästi välja. Märkmeid ei näinud lugeda. Inimesed seisid tihedalt poolkaares, neid oli 20–30 ringis, tundsin põlvkondade sidet. Ma ei tea, kas oleksin suutnud seal üldse midagi rääkida, kui mind poleks ümbritsenud suur hulk nägusid, kes kõik paistsid mulle ütlevat, et: "Räägi. Räägi ükskõik mida, aga räägi." Ja nii ma siis rääkisin. Üsna tõenäoliselt võis olla Arvi Leoskil õigus, kes hiljem lehes avaldas pahameelt, et noor harimatu daam eksis Lydia Koidulast kõneldes. Luuletuste lugemine tuli juba paremini välja. Spontaanne üritus, kus asja mõte ei olnud mitte luuletus, vaid luuletus oli sümbol. Tähtis oli, et olime seal. (Kaja Tullus)

Ain Saar was supposed to host the evening, but just before the beginning, militia came after him. We knew this could happen and it was agreed that I would take over. I am shy by nature and do not really like speaking in public. I was terrified, not of something happening to me, but that I might ruin the whole event. It partially happened. I did not speak well. Could not read my notes. About 20–30 people were standing in a close semicircle around me. I felt the connection between generations. I am not sure whether I would have been able to get a word out, but I was surrounded by people who all seemed to be telling me: "Speak. Speak whatever comes to mind, but speak." And so I did. Arvi Leosk was probably right when he later expressed his annoyance in a newspaper, saying that the uneducated young lady made mistakes when talking about Lydia Koidula. Reciting the poems was more successful. A spontaneous undertaking where the point was not the poem, but the poem was a symbol. What mattered was that we were there. (Kaja Tullus)

Grupp noori tähistas samal päeval L. Koidula sünniaastapäeva (s. 1843). Loeti luuletusi ja tutvustati poeedi elulugu. Kahjuks leidis aset taas intsident sini-must-valge värvikombinatsiooniga (vt ka Tööraha Elu, 28. nov. „Vähem valet, seltsimehed!“). Isiklikult ei näe põhjust sellisele lapsemängule erilist tähendust omistada. Pealegi pole ju sini-must-valge värvikombinatsioon veel mingi lipp. Teiseks: mis taunitav tegu see nii väga on, kui kunagise rahvusriigi lipu värve meeles peetakse...“ (Enn Haabsaar, „Oli võimalik valida“, Tööraha Elu, 1987) On the same day, a group of young people celebrated L. Koidula's birthday (b. 1843). They read poems and introduced the poet's life story. Unfortunately there was again an incident involving the blue-black-white colour combination. Personally, I wouldn't pay attention to such childish games.

Besides, the blue-black-white colour combination is not yet a real flag. Secondly: what harm can it do anyway to remember the colours of the past nation state ...” (Enn Haabsaar, newspaper Tööraha Elu, 1987)

24. detsembril toimus pargis L. Koidula tähtpäevaüritus, mille käigus näitas end alla 10 noortekolonni liikme. Eeskava oli mannetu, kuid rahva ette tuldi sinimustvalge lipuga. Võimude nõudmisel ja karistuse ähvardusel A. Saar siiski eemaldas publiku pilkude eest lipu, mis laokile jäetuna erariides tundmatu mehe poolt ära viidi ja mida hiljem siseasjade osakonnas asitõendina hoiti. (Ants Pindis, Rindelinn Võru)

Koidula's anniversary event in the park took place on 24 December, and fewer than 10 youth column members turned up. The programme was poor, but they appeared before people with a blue-black-white colour flag. Saar finally removed the flag after the authorities had threatened him with punishment. The flag was cast aside and was taken away by an unknown man in plainclothes; it was later used as evidence in the department of internal affairs. (Ants Pindis, Rindelinn Võru)

Mängisime õhtul Võrumaa muuseumis luuleteatri stuudioga kava „Jeesuse elu“. Muusikaline taust tuli Eesti orelite vinüülplaatidelt ja visuaalid kunstidiaposiitividelt. Pärast etendust läksime parki, kus oli Koidula õhtu. Kreutzwaldi kuju oli valgustatud. Karge ilmaõhk oli ja ärev öhkond. (Silvi Jansons)

In the evening we performed, together with the poetry theatre studio, *Life of Jesus* in the Võru County Museum. Music came from vinyl records of Estonian organ music and the visual side from art slides. Afterwards we went to the park, to the Koidula evening. Kreutzwald's statue was lit up. The weather was crisp and the atmosphere anxious. (Silvi Jansons)

Kella 22-ks kogunes Kreutzwaldi ausamba juurde üle paarisaja inimese. Samba juures seisis kuni 10-liikmeline grupp noorukeid. Levis kuulud organisatsioon Ain Saare äraviimisest. Heisati sini-must-valge, Võru ajaloolise vapiembleemiga ja kirjaga „Võru“, lipp. Seepeale kogunes rahvas, nüüd juba 500–700 inimest poolkuuna ausamba ette. Teatati Aini äraviimisest, vabandati ärevusest tekkida võiva konarikkuse pärast ning alustati üritust. Kaja Tullus esitas ülevaadet L. Koidula elust, teised lugesid ette nimepäevalise luulet. Lõpetuseks lauldi. Laul kulges konarlikult, vahel päris saamatult. Operatiivselt leiti lahendus – üks ütles ette sõnad ning seejärel lauldi neid koos. ... Üsna ürituse alguses oli saabunud A. Saar ja võtnud maha lipu. Pärast ühislaulu kuulutas A. Saar välja Jõulurongkäigu linna kuuse juurde. ... Liiguti korrektses, rahulikus kolonnis. ... Tehti sooja ja mõni minut enne 23 lahkuti piki Lenini (Jüri) tänavat üle soo Kreutzwaldi tänavale ja sealt Vabadussõja haudade juurde 100–120-liikmelises kolonnis. Rahvas rivistas haudade vahele ja A. Saar kuulutas välja leinaseisaku. Teiste leinajate hulgas osales ka Võru julgeoleku ülem E. Oras. Valitses umbes 10–15 minutiline vaikus, kuni ma selle katkestasin. Täna sin kokkukulnuid ja esinesin sõnavõtuga. (Raivo Paas, Avalik Arvamus, nr. 2, 1988)

KUTSE NR. _____
(Anda aadressaadile kätte)

Tullus Kaja _____ nimele.
(perekonna-, ees- ja isanimi)

Teie olete kohustatud «04» _____ 01 _____ 1988 aastal
kell «9²⁰» ilmuma ülekuulamisele _____
(kellena)

uurija _____ sm. _____ juurde aadressil
inspektori _____ tuba nr. 10

ILMUMINE KOHUSTUSLIK

Mitteilmumise tagajärjel süüdistatakse eelõige tunnistaja mõjuva põhjuseta mitteilmumisel võidakse KMSV KMK § 123 ja § 53 alusel kohaldada nende suhtes sunniviisi.

Trk. «Tähta Võrus, 30.5.1988»

Kaja Tullusele saadetud kutse ülekuulamisele Võru miilitsasse, 1988.
Võru Militia Department summons to Kaja Tullus for interrogation, 1988.

By 22.00 a few hundred people had gathered near the Kreutzwald monument. A group of 10 young people stood at the monument. Rumour spread that the organiser Ain Saar had been taken away. A blue-black-white flag was hoisted, with Võru's historical coat of arms and the word 'Võru' on it. Now about 500–700 people gathered in a semicircle in front of the monument. Ain's arrest was announced, apologies were offered for mistakes that could happen due to anxiety, and the event began. Kaja Tullus presented an overview of Koidula's life; the others read her poems. The final piece was singing, quite ineptly. A solution was quickly found – somebody read out the words and all sang together ... At the very beginning of the undertaking, Ain Saar had taken down the flag. After joint singing, he invited people to form a Christmas procession and walk to the Christmas tree in town. ... People moved in an orderly, calm column. ... A few minutes before 23.00 everybody left along Lenin (Jüri) Street to Kreutzwald Street and from there to the graves of the War of Independence in a 100–120-strong column. People lined up between the graves and Saar declared a moment of silence. Among the mourners was the head of Võru security authority E. Oras. The silence lasted for about 10–15 minutes, until I disrupted it. I thanked people and made a speech. (Raivo Paas, Avalik Arvamus, No. 2, 1988)

1803–1882 Friedrich Reinhold Kreutzwald – arst ja kirjanik. Eesti rahvusliku kirjanduse rajaja, eepose „Kalevipoeg“ koostaja, elas Võrus 1833–1877.

1843–1886 Lydia Koidula (Jannsen-Michelson, Lydia Emilie Florentine) – kirjanik, eesti kunstluule ja rahvusliku teatri rajaja. Külastas Kreutzwaldi Võrus juulis 1868 ja 1871. aasta suvel.

1867–1873 Fr. R. Kreutzwaldi ja L. Koidula kirjavahetus.

19. saj II pool Rahvuslik ärkamisaeg.

1870 Eesti Üliõpilaste Selts, esimene „Kalevipoja õhtu“.

1881 Võrus asutati laulu- ja mänguselts „Kannel“.

1884 Otepääl pühitseti Eest Üliõpilaste Seltsi sini-must-valge lipp.

1918–1920 Eesti Vabadussõda.

1918–1940 Eesti Vabariik.

1926 Kreutzwaldi mälestussamba avamine Võrus (skulptor Amandus Adamson).

1987–1992 Vaba Sõltumatu Noortekolonn Nr. 1. Liikumise aktsioonide kõrgperiood oli aastatel 1987–1988, kolonn edendas Eesti poliitikas rahvuslikkust, oli n-ö jää lõhkuja ja eeskuju.

9. oktoober 1987 Argo Männimets ja Ain Saar alustavad taastamistöid Vabadussõdalaste kalmudel Võrus.

21. oktoober 1987 Vabadussõja mälestusõhtu Võru kalmistul. Üritus on rahvarohke tänu KGB ja teiste riiklike organite „propagandale“.

21. november 1987 Noorte Restauraatorite Klubi «OTTO» liikmed alustavad Fr. R. Kreutzwaldi pargi korrastamist.

7.–10. detsember 1987 Ronald Reagan ja Mihhail Gorbatšov kohtuvad Washingtonis ja vestlevad inimõiguste teemadel.

20. detsember 1987 Vaba-Sõltumatu Noorte Kolonni Nr. 1 asutamiskoosolek ja Kolonni volikogu esimene koosolek.

24. detsember 1987 Kolonn korraldab Lauluisa pargis L. Koidula mälestusõhtu. Välja tuuakse rahvusvärvides lipp, mille KGB töötajad hiljem varastavad. Õhtu jätkub kesklinnas ja Vabadussõjas langenute mälestamisega Võru kalmistul.

23. juuni 1988 Võru Vabadussamba taasavamine. Kohal umbes 8000 inimest.

20. august 1991 Eesti taasiseseisvumine.

juuli 2015 Performatiivsed luuleõhtud „Luule või vabadus“.

1803–1882 Friedrich Reinhold Kreutzwald – doctor and writer. Founder of Estonian national literature, compiler of the national epic *Son of Kalev*, lived in Võru in 1833–1877.

1843–1886 Lydia Koidula (Jannsen-Michelson, Lydia Emilie Florentine) – writer, founder of Estonian poetry and national theatre. Visited Kreutzwald in Võru in July 1868 and in summer 1871.

1867–1873 Fr. R. Kreutzwald and L. Koidula's correspondence.

2nd half of the 19th century National awakening period.

1870 Estonian Student Society, the first evening of *The Son of Kalev*.

1881 The Song and drama society *Kannel* was founded in Võru.

1884 The blue-black-white flag of the Estonian Student Society was consecrated in Otepää.

1918–1920 Estonian War of Independence.

1918–1940 Republic of Estonia.

1926 Unveiling of the Kreutzwald monument in Võru (sculptor Amandus Adamson).

1987–1992 Free Independent Youth Column No. 1. The heyday of the movement was in 1987–1988, the Column encouraged nationalism in Estonian politics, was the ice-breaker, an example.

9 October 1987 Argo Männimets and Ain Saar begin restoration work in the cemetery, tidying the graves of those killed in the War of Independence.

21 October 1987 Commemoration of the War of Independence in Võru cemetery. The event draws crowds due to the 'propaganda' of the KGB and other state organs.

21 November 1987 Members of the Young Restorers' Club «OTTO» begin to tidy up Fr. R. Kreutzwald's park.

7–10 December 1987 Ronald Reagan and Mikhail Gorbachev meet in Washington to discuss, among other things, the topic of human rights.

20 December 1987 Founding meeting of the Free Independent Youth Column No. 1 and the first meeting of the Column's council.

24 December 1987 The Column organises Koidula's commemoration evening in the park. A flag in national colours is brought out, which the KGB later steal. The evening continues in town centre by commemorating those killed in the War of Independence.

23 June 1988 The Võru War of Independence monument re-unveiled, about 8000 people attending.

20 August 1991 Estonia regains independence.

July 2015 Performative poetry evenings *Poetry or Freedom*.

- Aaver, E., Laanekask, H., Olesk, S. Lydia Koidula 1843–1886. Tartu: Ilmamaa, 1994.
- Avalik Arvamus. Vaba-Sõltumatu Kolonni Nr. 1 häälekandja. Võru: Vaba-Sõltumatu Kolonn Nr. 1, 1988.
- Bishop, C. Artificial hells: participatory art and the politics of spectatorship. London; New York: Verso, 2012.
- Estonian poetry. I. London: Estonian National Fond in Great Britain, 1950.
- Fr. R. Kreutzwaldi kirjavahetus V. Fr. R. Kreutzwaldi ja L. Koidula kirjavahetus. 1867–1873. Tallinn: Eesti Riiklik Kirjastus, 1962.
- Kallas, A. Tähelelend: Koidula elulugu. Tartu, 1918 (1929, 1959, 1999).
- Koidula, L. Tallinn: Eesti Raamat, 1967.
- Koidula, L. Emmajõe Öpik, I. Pärnu: Pärnu Muuseum, 2013.
- Koidula, L. Luuletused. Tallinn: Eesti Raamat, 1969.
- Koidula, L. Mu isamaa on minu arm. Tallinn: Eesti Raamat, 1978.
- Koidula, L. Valik luulet. Tallinn: Ilukirjandus ja Kunst, 1948.
- Koidula, L. Valitud luuletused. Vadstena [Rootsi]: Orto, 1949.
- Mihkla, K. Lydia Koidula elu ja looming. Tallinn: Eesti Raamat, 1965.
- MRP-AEG Infobülletään 1987–1988. Tallinn: SE & JS, 1998.
- Puhvel, M. Symbol of dawn: the life and times of the 19th-century Estonian poet Lydia Koidula. Tartu: Tartu University Press, 1995
- Rahvuskultuur ja tema teised. Tallinn: Underi ja Tuglase Kirjanduskeskus, 2008.
- Rindelinn Võru: Võrumaa aastatel 1987–1988. Võru: Võro Instituut, 1999.
- Saar, A. Aktsioonide aeg 1987–1988. Ain Saar, 1998.
- Šmidchens, G. The power of song: nonviolent national culture in the Baltic Singing Revolution. Seattle: University of Washington Press, 2014.
- Uudla-Põldmäe, A. Koidulauliku valgel: uurimusi ja artikleid. Tallinn: Eesti Raamat, 1981.
- Unt, M. Doonori meelespea. Tallinn: Kupar, 1990.
- Widrich, M. Performative monuments: the rematerialisation of public art. Manchester: Manchester University Press, 2014.
- Võru veri ei värise: Vaba-Sõltumatu Kolonn Nr. 1 XX juubeli väljaanne: 1987–2007 / Vaba-Sõltumatu Kolonn Nr. 1. Võru: Vaba-Sõltumatu Kolonn Nr. 1, 2007.

